

İNGİLİZ EDEBİYATININ TOPLUMSAL MİSYONU VE SÖMÜRGEÇİLİK

The Social Mission of English Literature and Colonialism

Ahmet KAYINTU¹

Geliş Tarihi: 28.02.2017 / Kabul Tarihi: 30.03.2017

Öz

Bu çalışma İngiliz edebiyatı disiplininin ortaya çıkması ve yükselişi, Hindistan'daki sömürge vatandaşlarını uygarlaştırma ve İngiltere'de orta sınıfın eğitilmesi amacıyla matuf olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Birinci işlev için İngiliz edebiyatının içeriği Hindistan'daki İngiliz sömürge yönetiminin idari ve politik ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilirken; ikinci işlev olarak iç kamuoyunda toplumsal ve politik kontrolü sağlamak amacıyla İngiliz orta sınıfının eğitilmesi gündeme gelmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için İngiliz edebiyatı, din ve filoloji gibi yerleşik toplumsal kurumlar ve rakipler arasındaki yerini ve varlığını sağlamlaştırmaya gereksinim duymaktaydı. İngiliz edebiyatının İngiltere ve denizaşırı ülkelerde ortaya çıkışı ve yükselişi, aynı zamanda daha önce İngiltere'de yürürlüğe konulamayan yeni girişimlerin ve deneyimlerin yerleşik hale gelme biçimlerine de işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, İngiliz edebiyatı, sömürgecilik, Hint edebiyatı, İngiliz eğitimi

Abstract

This study sets out to demonstrate that the emergence and rise of the discipline of English literature was moulded by the colonial mission of civilizing colonial subjects in India and educating the middle class in England. The former one that is the civilizing mission was an adaptation of the content of English literature to the

1 Yrd. Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Böl - mü, akayintu@bingol.edu.tr

administrative and political imperatives of British colonial rule in India while the latter the educating mission was in turn proved to be support education of English middle class for social and political control in domestic affairs. In order to realise this aim English literature had to prove its own existence among its other traditional social institutions or rivals such as religion, and philology. The emergence and rise of English literature in England and overseas also demonstrate the ways of establishment of the new attempts and experimentations in colonies which could not be put into action in England before.

Keywords: *Literature, English literature, colonialism, Indian literature, English education*

İngiliz Edebiyatının Yükselişini Hazırlayan Dış Koşullar

Çok erken dönemlerden itibaren İngiliz Edebiyatı bir disiplin olarak bir dizi belirsizliklere ve çatışmalara bina edilmiştir. (Baldick, 1983: 1) İngiliz edebiyatının İngiltere ve Hindistan’da yerleşmesi, Britanya İmparatorluğunun içinde süregelen bir dizi çatışmanın su yüzüne çıkan etkisinin sonucudur. Bu çatışmalar İngiliz Parlamentosu ile İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Parlamento ile İngiliz Hristiyan misyonerler, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ile yerli elit tabakalar arasında meydana gelmiştir. Bir başka ifadeyle söz konusu edebiyatı oluşturan unsurlar; dini muhalefet, sınır komşulukları ve İngiliz hükümetinin sömürgeler ile olan ilişkileri olmuştur. (Viswanathan, 2015: xiv)

İngiliz edebiyatının varlığı, İngiltere’nin ülke ve ulus olarak tarihteki yerini aldığı dönemlere dek geriye götürülse de, somut olarak henüz yaklaşık yüz elli yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. 1860’lara dek İngiliz eğitim sisteminde “edebiyat müfredatı” çift başlı bir şekilde varlığını sürdürdü. İngiliz eğitim sisteminin içeriği üst sınıflar için klasiklerin ve alt sınıflar için dini eserlerin öğretilmesi biçiminde düzenlendiğinden dolayı, söz konusu eğitim sisteminde İngiliz edebiyatının yeri ve konumu belirsizdir. İngiliz gençliği için meydana getirilmiş olan İngiliz edebiyatı, önce on dokuzuncu yüzyıl başlarında sömürge yöneticileri tarafından isyancı gizil güçler taşıyan Hindistan halkının ideolojik bakımdan edilgen bir hale getirilmesi, ıslah edilmesi amacıyla meydana getirilmiş, daha sonra başka bir kullanım için yine İngiltere’ye ithal edilmiştir. 1890’lara gelindiğinde İngiliz kamuoyu, devlet okullarında İngiliz ulusunun deniz aşırı topraklardaki tahakkümü, demiryollarının durumu, kanallar ve silahlara ilişkin bilgi alma ihtiyacını gidermeye yalnızca gazeteler kifayet etmemeye başladı. Sömürge yöneticileri hem iç ve dış kamuoyunun bu talebine cevap vermek hem de İngiliz imparatorluğunun imajını yüceltmek amacıyla, kültürel ve sanatsal araçlardan yararlanma yollarını araştırmaya başladılar. Bu arayışın bir sonucu olarak, imparatorluğun estetize edilmesine olanak sağlayan milliyetçilik ve üstün ırk

ideolojileri eşliğinde, sömürgeciliğin bir aracı olmak üzere popülist ve kahramanlık öğeleri ile yüklü dizeler yazılmış; bunlarda sömürgeciliğin kardeşliği pekiştirdiği, İngiliz sömürge yönetiminin doğru kararlar almadaki isabeti ve İngilizlerin deniz aşırı ülkelerdeki varlığının meşruluğu sürekli olarak işlenmiştir.

İngiltere’de önceleri klasik müfredat üst sınıflara, dini eğitim ise alt sınıfların ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştı. Bugünkü bildiğimiz şekliyle İngiliz edebiyatının 19. yüzyılın son çeyreğine değin İngiliz eğitim sisteminde yeri yoktu; ancak orta sınıfın zamanın sistemine karşı çıkması sonucunda modern çalışmalara alternatif bir kurum olarak ortaya çıktı. (Viswanathan, 2015: 70) Ancak İngiliz edebiyatının ortaya çıkışı ve gelişiminin oldukça sıra dışı ve özgün bir nitelikte oluşu, onu diğer edebiyatlardan ayıran önemli özelliklerinden birisidir.

Öncelikle İngiliz edebiyatının ortaya çıkışı ve yükselişi, çorak sömürgeci geçmişin izlerinin silinmesi, maddi sömürü ve Avrupa’nın dünya hâkimiyetinin arkasındaki sınıf ve ırk baskısını ima eder. Bu durumun görmezden gelinerek genel olarak edebiyatı, özelde –çalışmamıza konu olan-İngiliz edebiyatını politikadan ve gündelik sorunlardan soyutlamak her şeyden önce onun varoluş nedenini ve kurumsal konumunu önemsiz hale getirmek anlamına gelmektedir. Zira sömürgecilik tarihinin en önemli temsilcilerinden biri olan İngiltere’de bu misyonun yerine getirilmesi ve yayılması ile edebiyat ve özellikle roman arasında son derece önemli bir ilişki vardır. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatını, İngiltere’nin toplumsal misyonu olarak anlaşılan sömürgeciliğin, İngiltere’nin İngilizlere kültürel yeniden sunulmasının hayati bir parçası olarak anımsamaksızın okumak; bir başka ifadeyle eğer on dokuzuncu yüzyıl İngiltere’si sömürgeci ise edebiyatın ve edebi eserlerin, içinde doğup geliştiği dönemin koşullarından etkilenmesi söz konusu olduğundan, İngiliz edebiyatının da bu durumdan ayrı ve bağımsız olması düşünülemez. İngiliz tarihinin ekonomisinin, toplumunun sömürgecilik geçmişi uzun süre tarihçiler ve edebiyat eleştirmenlerince ihmal edilmiş veya kasıtlı olarak gözden kaçırılmıştır. Örneğin İngiliz romanının gelişim seyri konusunda bilinenler, uzun süre boyunca Ian Watt’ın *The Rise of the Novel* (1957) (Romanın Yükselişi)’nde dile getirdiği görüşlerden ibaret kalmıştır: Buna göre, İngiliz romanı, on sekizinci yüzyılda kapitalizm gibi diğer sosyal, ekonomik gelişmeler ve bireycilik gibi Descartes ve John Locke’un etkisindeki geleneğe yaslanarak gelişme kaydetmiştir. Bu gelişim senaryosuna uygun olarak Defoe, Richardson ve Fielding’in romanları, sosyo-ekonomik ve bireycilik anlayışının bir yansıması olarak Watt’ın analizlerine konu olmuştur. Watt, öte yandan Britanya imparatorluğu ve sömürgecilik konusu ile İngiliz edebiyatını ve romanını ise dikkat çekici bir şekilde söz konusu etmemiştir. (Jaffe, 2002: 244) Bu basit gerçekliğe karşın, İngiliz tarihinin sömürgeciliğin merkezinde olduğu ve kültürünün sömürgecilik olgusu ile iç içe ve işbirliği içinde olduğu konusu Edward Said tarafından ancak 1980’ler gibi geç bir tarihte sorgulan-

maya başlandı. Said'in eleştirilerinin odağını, neden yalnızca birkaç büyük roman yazarının ve eleştirmenin sömürgecilik ile doğrudan ilgilendiği ve diğerlerinin bu durum karşısında sessiz kaldıkları şeklindeki itirazı oluşturmaktaydı. İngiliz edebiyatının sorgulanmasına yol açan bir 'muhalefet' hareketi baş göstermiştir: Burada temel konu 'Büyük Edebiyat' diye nitelenen İngiliz edebiyatına verilen bu payeyi sorgulamak ve İngilizlik nosyonunu içerik ve yöntem birlikteliğiyle düşündürmektir. Edebiyatı naif, zararsız, eğlenceli bir uğraş olarak niteleyenlere göre edebiyatın ideoloji ile bir ilgisinin olmadığı gibi, ideoloji yapay ve geçici bir durum, edebiyat ise doğal ve kalıcı bir durumdur. (Williams, 1976: 126-130) İngiliz romanı on dokuzuncu yüzyılda zirve dönemini yaşarken, bu yükselişe koşut bir eleştiri geleneğinin ortaya konamamış olması, hem eleştiri hem de romanın birbirlerinden bağımsız ve farklı bir gelişim ve değişim seyri olduğunu göstermekte, hem de üstün diye nitelenen eserlerin bir eleştiri geleneğinden ve süzgecinden geçmeden bir üstünlük payesi verilmesini olanaklı kılmaktaydı.

Ayrıca İngiliz edebiyat eleştirisi de aynı şekilde sorgulanmaya başlanmış; örneğin Patrick Parrinder'e göre İngiliz edebiyat eleştirisi, Arnold'dan itibaren masumiyet karinesini kaybetmiştir. (Parrinder, 1977: 1) Yöntemin ideolojik olmasının nedeni hem romanın sömürgeciliğe hem de eserin eserden çok ulusa, dine bilime yönelik eleştiri ve önerilerinde yatar.

Zira İngiliz edebiyatı, anavatan İngiltere'de eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması konusunda; anavatan dışında ise İngiliz yönetiminin özellikle Hindistan'da nasıl kalıcı bir hale getirilebileceği ve daha ileriye taşınabileceği konusuyla daima ilişkili bir araç olarak düşünülmüştür. Ancak, Hindistan'da İngiliz yönetimin ve varlığının kalıcı hale getirilmesine yönelik çözüm önerisi olarak İngiliz edebiyatı hemen yürürlüğe girmeyip onun öncesinde Hıristiyanlığın Hindistan halkına öğretimini amaçlayan misyonerlik faaliyetleri bu iş için uygun bir araç olarak düşünülmüştür. Uzun süre devam eden bu faaliyetlerden bir sonuç alınamamasıyla birlikte, misyonerlik faaliyetleri yerini İngiliz edebiyatına bırakmıştır.

İngiliz edebiyatını özgün kılan bir başka yönü de genel olarak evrensel nitelikli eserlerin, önce içinden çıktığı toplumların kültüründe, daha sonra evrensel ölçekte tanındığı ve okunduğu ve ilgi gördüğü varsayılmakla birlikte, İngiliz edebiyatı için tersi bir durum söz konusudur: İngiliz edebiyatı ulusal düzeyde yerleşik olarak tanınmadan önce, önce uluslararası düzeyde kendisini kabul ettirdikten, tanındıktan ve bir kanon haline geldikten sonra ancak ulusal düzeyde bir tanınırlık kazanmıştır. Örneğin John Bunyan'ın *The Pilgrim's Progress* adlı eseri öncelikle Afrika'da Hıristiyan misyonerler için bir başvuru kaynağı olarak kullanılmış, daha sonra yine Afrika'da sömürgecilik sonrası toplumların bireyleri arasında kurtuluş için ilham kaynağı olarak algılanmış ve okunmuştur. İngiltere'de ise ancak bundan sonra alegorik bir eser olarak okunmak yerine tamamen İngilizce yazılmış ve coğrafi olarak

güney İngiltere'nin karakteristiklerini taşıyan milli bir eser statüsü ile karşılanmış olup İngiliz hümanizminin bir göstergesi olarak evrensel niteliklere sahip olduğu öne sürülmüştür. (Viswanathan, 2015: xii)

İngiliz edebiyatı ile ilgili diğer önemli bir konu da, İngiliz edebiyatının anavatanının neresi olduğu sorusudur: İngiliz edebiyatı nerede doğdu? Son zamanlara kadar bu sorunun cevabı nerdeyse kuşku götürmez bir şekilde 'İngiltere' idi. Ancak yeni çalışmalar ve yaklaşımlar, İngiliz edebiyatının doğuşu için İngiltere'nin değil deniz aşırı ülkeler ve coğrafyalar olduğunu, bundan ötürü İngilizlerin kendi tarihlerine ve kültürlerine karşı ilgisiz olduğunu ortaya koymaktadır. İngiliz edebiyatının akademik düzeyde çalışmaya konu olması ilk kez Bengal'de gerçekleşmiştir. Hatta Thomas Babington Macaulay'nin ünlü (*Minute on Indian Education* (1835) konuşmasından çok önce Bengalli küçük bir memur topluluğunu Shakespeare ve İngiliz edebiyatı aracılığıyla eğitmek İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin hedefleri arasındaydı. İngilizce konuşan Hindistanlılar asla bir taklitçiden daha fazla itibar kazanmamışlarsa da kendilerinin İngilizler tarafından küçük düşürülmesi Hint milliyetçiliğini tetiklemiştir. (Brantlinger, 2009: 8)

Michael Gardiner de, Viswanathan'na yakın bir ifadeyle İngiliz edebiyatı İngiltere'nin edebiyatı olmadığını ileri sürer. Ona göre, bir disiplin ve yayılmanın bir aracı olarak İngiliz edebiyatı, sömürge halklarının durumuna ve İngiliz imparatorluğunun ve toplumsal sınıfının amaçlarına uygun olarak ve İngiliz milliyetçiliğine karşıt olarak ortaya çıkmıştır. Yine bir disiplin olarak İngiliz edebiyatı yersiz yurtsuz, ideolojik bir niteliğe sahiptir. İngiliz edebiyatı özellikle İngiliz İmparatorluğunun yayılmacılığının diğer sömürge halkları ve kültürleri üzerinde hegemonya kurma aracı olarak işlev görmüştür. (Gardiner, 2012: 1) İngiliz edebiyatı temel olarak iki evreye ayrılmaktadır: İngiliz edebiyatının yükselme dönemi olarak 1810'lar ile 1910'lu yıllar arasındaki 'yükseliş dönemi' ve 1910'lar ile 2010 yılları arası dönemi kapsayan çöküş dönemi olarak adlandıran Gardiner, söz konusu iki dönem arasında paradoksal bir ilişki görür: Birinci evrede İngiliz İmparatorluğu yükselişte ve İngiliz milliyetçiliği geri planda yer alırken ikinci dönemde durum tam tersi bir yödedir: İmparatorluk çökmeye yüz tutarken İngiliz milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. (Gardiner, 2012: 2)

İngiliz edebiyatının garip bir çelişkisi de, İngiliz edebiyatının mirasını yüklenme ve büyük ölçüde aktarma görevinin, yine İngilizler tarafından sömürgeleştirilen uluslara nasip olmuştur. İrlanda ve Amerikan kökenli James, Conrad, Eliot, Pound, Yeats, Joyce ve Beckett gibi dışarıdan ve 'çevreden' gelen yazarlar, Joyce'un 'İngilizlerin toplumsal ve edebi teamüllerinden özgürleştiği ölçüde bir yazar olduğunu düşündüğü' (Regan, 1998: 271) gibi, bu yazarlar da İngiliz edebiyatını dışarıdan, tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirip geliştirmişlerdir. İngiliz edebiyatını yalnızca yüceltmek kaygısıyla eleştiriden kaçınmayıp objektif bir değerlendirme yapma

olanağı bulan bu yazarların söz konusu edebiyatı uluslararası alanda yetkin bir şekilde de tanıtılmasında ve temsil edilmesinde oldukça önemli katkıları olmuştur. Yine söz konusu yazarlar ayrıca yaşamlarının kimi dönemlerinde bir ölçüde gönüllü sürgün olarak Avrupa’da yerleşik olarak kaldıklarından ötürü kendi anavatanlarına büyük bir tutkuyla bağlanmamışlardır.

‘İngiliz edebiyatı’ Viktorya dönemi emperyalist orta sınıfın ürünü olduğunu belirten Terry Eagleton (Regan, 1998: 271) olgunluk dönemine geçtikten sonra bu edebiyatın üç büyük sınava tabi tutulduğunu ifade eder: Birinci dünya savaşı, modernizmin patlak vermesi ve kapitalist üretim biçiminin değişime uğraması. Ona göre Birinci dünya savaşı ulusçuluğu hem fevkalade bir biçimde sağlam temellere oturttu hem de ideolojik söylemlere ve eylemlere karşı ulusçuluk bir kalkan işlevi gördü. Bundan ötürü İngilizcenin savaş sonrası dönemde Cambridge’de görece sakin ve huzurlu bir barış ortamında, hızla tükenişe geçen imparatorluğun aidiyet ve kimlik olgusunun artık geçersiz kaldığı bir dönemde, İngiliz edebiyatı bir seçenek olarak ortaya çıkmıştı. (Regan, 1998: 271)

İmparatorluk gölgesi, gerek ulusal gurur gerekse bireysel ve toplumsal konumları yazarlara daima cazip gelmiştir. İmparatorluk çökünce bu kez ‘Commonwelt literature’ diye kucaklayıcı daha doğrusu, yeni bir sömürgecilik anlayışı başladı. Ancak imparatorluğun çöküşüyle birlikte İngiliz edebiyatı önemini yitirdi. Terry Eagleton’ın ifadesiyle, İngiliz edebiyatı imparatorluğun çöküşüyle başı kesilmiş bir tavuk gibi sersemledi Ancak onu çöküşten kurtaran İngiliz okullarında ve üniversitelerde okutulmuş olmasıydı. (Regan, 1998: 277)

İngiliz edebiyatının anavatanı deniz aşırı ülkeler özellikle Hindistan olduğundan dolayı bu edebiyatın kurumsal olarak ortaya çıktığı, geliştiği ve şekillendiği yer olması bakımından Hindistan ve İngiltere’deki serüvenini aynı izlek üzerinde paralel bir şekilde takip etme gereği vardır. On dokuzuncu yüzyılda İngiltere ve Hindistan’da edebiyata ilişkin yapılan tartışmalar her iki ülkede yankı bulmuş birbirini etkilemiştir. Bundan dolayı İngiliz edebiyatının gelişim sürecinin seyrini her iki ülkenin iç dinamiklerini, İngilizlerin Hindistan’da sömürgeci varlığını, bu varlığı ayakta tutmak ve devam ettirmenin koşullarını dikkate alarak izleme gereği vardır.

İngiliz edebiyatı kurumsallaşma sürecinde karşı karşıya kaldığı birçok engelle baş etmek zorundaydı. Bu engeller arasında toplumun manevi yapısının temeli olan din olgusu, bilimin ön kabulleri bulunmaktaydı.

XIX. yüzyıl sonlarında İngiliz edebiyatı çalışmalarının yükselişinin nedeni konusunda tek bir açıklama yapılması isteseydi, en iyi cevap “dinin başarısızlığı” olabilirdi. Viktorya döneminin ortalarına gelindiğinde geleneksel olarak güvenilir, muazzam bir güce sahip din büyük bir kriz içindeydi: Artık kitlelerin kalplerini ve zihinlerini kazanamıyordu; bilimsel keşiflerin ve toplumsal değişimin çifte etkisiyle

eski sorgulanamayan hakimiyeti buharlaşma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Din bir sürü nedenle çok etkili bir ideolojik kontrol biçimi olduğu için bu durum özellikle Viktorya dönemi yönetici sınıfını endişelendiriyordu. Bütün başarılı ideolojiler gibi din de açık kavramlar ve formüle edilmiş öğretiler yoluyla değil, imge, simge, alışkanlık ve ritüeller ve mitoloji yoluyla işler. (Eagleton, 2008: 20)

I.A. Richards'a göre toplum krizdedir; çünkü tarihsel değişim, özellikle bilimsel keşifler, insanların yaşamalarını sağlayan geleneksel mitolojileri geride bırakmış değersizleştirmişti. Dolayısıyla insan ruhunun hassas muvazenesi thlikeli bir biçimde bozulmuştu ve din de artık bu ince ayarı düzeltmeyeceği için bu işi şiir üstlenmeliydi. Richards “Şiir bizi kurtarmaya muktedirdir; şiir kaosu alt etmenin olası bir yoludur”, der. (Richards, 1926: 82-83) Arnold gibi Richards da edebiyatı toplum düzenini yeniden inşa edecek bilinçli bir ideoloji olarak öne çıkarır; hem de bunu büyük savaş sonrasının toplumsal anlamda yıkıcı, ekonomik anlamda yıkıcı, ekonomik olarak çöküş içinde, siyasi açıdan istikrarsız yıllarında yapar. (Eagleton, 2008: 38)

Edebiyatın modern sömürgeci deneyim içindeki ayrıcalıklı statüsü ve on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyıl başları, klasik Avrupa sömürgeciliğinin ulaştığı olağanüstü küresel boyutlarının zamanımızı hatırı sayılır ölçüde etkilediği gerçeğine çok az dikkat gösterildi. Çünkü edebiyat toplumsal bir narsizme yol açtığı gibi, gündelik dünyayı aşan güncel sorunlardan ayrı, kopuk bir alan olarak görülmektedir. Bu da edebiyatın sömürgecilik, ırkçılık gibi uygulamalardaki rolünün ya görmezden gelinmesine ya da başka bir yöne kanalize edilmesine yol açmaktadır. Edebiyat nasıl tarihten ve toplumdan soyutlanamazsa, bu konuların da on dokuzuncu yüzyıl romanına ilişkin görüşlerden ayrı tutulmaması gerekir. Sanat yapıtlarının özerkliği varsayımı, yapıtların bizzat kendilerinin kesinlikle dayatmayacağı bir ayırma türü getiriyor.

Edebiyatın bizzat kendisi Avrupa'nın deniz aşırı yayılmasına bir biçimde katılmakta ve bu nedenle imparatorluk uygulamasını destekleyen, geliştiren ve pekiştiren düşünce yapılarını oluşturmaktadır. J. A. Hobson, Realist Avrupa romanının, iyilikseverlik, din, bilim ve sanat gibi esetete edilmiş ve inceltilmiş emperyalist kılıflara büründüğünü ve böylece etkili bir araç haline geldiğini gözlemler. (Hobson, 1972: 197) Edward Said, İngiliz edebiyatını emperyalizm bağlamında konu edindiği eseri *Culture and Imperialism* (Kültür ve Emperyalizm)'de İngiliz edebiyatı ve emperyalizm arasındaki ilişkiyi on dokuzuncu yüzyıldan daha önceye götürür: “İnsan İngiliz edebiyatında emperyal dünya haritası gibi bir şey aramaya başlarsa, böyle bir harita...on dokuzuncu yüzyıldan çok önce... ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda hem düzen içinde...hem de yaşamsal önemde bir parça biçimde. İrlanda, Amerika, Karayipler ve Asya'da yerleşik İngiliz çıkarları sürekli

bir ilgiyle izlemiş, övmüş ve gözetmiş şair, düşünür, tarihçi, oyun yazarı, devlet adamı, romancı, gezi yazısı yazarı, vakanüvis, asker ve sansasyon yazarlarını ortaya koymaktadır.” (Said, 1994: 98-99) Emperyalizm ve sömürgecilik bağlamında on dokuzuncu yüzyıl İngiliz romanı üç ana döneme ayrılır. Bu dönemlerden birincisi 1789’dan 1830’lara kadar devam eden Romantik dönem. Bu dönemde 1800’lerden önceki dönemde liberal görüşler, kölelik karşıtı söylemlere rastlansa da, bu tarihten sonraki romanlarda hakim eğilim, Jacoben karşıtlığı, artan muhafazakarlık ile ağırlık kazanmaya başlayan sömürgecilik ideolojisi olmuştur. Scott’ın “tarihsel romanları”, İngiltere’nin bütünlüğü ve İskoçya ile birleşmesini öngören ulus devlet kurucu bir yaklaşımı benimseyen bu amaç doğrultusunda kişisel ve toplumsal kahramanlık öğelerine oldukça yer veren bir niteliktedir. Örneğin *Ivanhoe* Saksonlarla Normanların birleşmesini, *Waverley* ise İskoçya’nın İngiltere’yle birleşmesi ya da İngiltere’ye dahil olması gerektiği temasını dillendirir. İkincisi 1840’lardan İngiltere’nin en büyük uluslararası güç ve zengin bir imparatorluk haline geldiği dönem. Üçüncü dönem bu tarihlerden yirminci yüzyıla dek süren ve imparatorluğun yalnızca siyasal olarak değil sosyal, sanatsal ve kültürel alanda da belirleyici bir konuma geldiği ve romanlarda görünür hale geldiği dönemdir. Bu dönemlerde siyasal ve toplumsal dönüşüm geçiren imparatorluk ve onun kurumlarıyla birlikte romanda bu değişimden etkilenmiş ve sömürgeciliğin taşıyıcısı olmuştur. İmparatorluk herkesin ilgi alanına girmektedir. Bir çok Viktorya dönemi sanatçısının gerek Hindistan’da akrabalık ilişkileri olduğundan dolayı gerekse sömürgelerle olan ilişkisinden ötürü İmparatorluk ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunmaktadır. Mathew Arnold’ın kardeşleri tıpkı Dickens’ın dört çocuğu gibi Hindistan ve Avustralya’ya göç etmişler; George Eliot ve George Henry Lewes emperyal torpraklarda yatırım yapmışlar; öte yanda dönemin kimi yazarlarının kökeni Hindistan’a dayanmaktaydı: Thackeray ve Kipling Hindistan’da dünyaya gelmişlerdir. Dönemin birçok önde gelen şahsiyetleri, sanayi, ticaret ve özgürlüğün sayesinde İmparatorluğun dünyayın gelişimine liderlik ettiğini söylemekteydi. (Brantlinger, 2009: 3) Birçok Viktoryen için ise emperyalizm neredeyse seküler bir din ile aynı anlama gelmekteydi. (Brantlinger, 2009: 8)

George Gissing, *Whirlpool’da* (1897) Afrika’da yapılacak çok fazla yapılacak işin olduğunu, hiç kimsenin bir an için dahi, İngiltere’nin yalnızca kıyıda köşede sahip olduklarıyla yetinmesini beklememesi gerektiğini belirtir. [Afrika’nın] tümünü yutmalı, savaşmalı, ta ki İngiliz imparatorluğu yıkılıncaya dek. “Yirminci yüzyılda bir alev topu gibi başlarına inmeliyiz” der.

Bu yüzyılda, İngiltere deniz aşırı hegemonyasını genişletip Amerika, Hindistan ve Afrika’ya yerleşti. Dolayısıyla bu dönemde yalnızca İngiliz edebiyatı gelişmekle kalmadı, İngiliz imparatorluğunun dünyanın her tarafında yer etmesiyle birlikte İngilizce yazan yazarlar tarafından oluşturulan İngilizce edebiyatı ortaya çıkmıştır.

Kipling sömürgeciliği konu edinen ilk roman yazarı olmamakla birlikte, sömürgeciliği salt tarihçilerin ilgi alanına giren bir konu olmaktan çıkarmış ve romanın konusu haline getirmiştir.

1860'lerden itibaren Afrika'nın keşfiyle birlikte Nil'in gizemi araştırmalara ve kimi edebi eserlere konu oldu. Bu dönemde sosyal Darwinist düşüncelerle yoğrulmuş olan on dokuzuncu yüzyıl yazarları ırk, "kara lita" Afrika'nın batıl inançlar, kölelik ve yamyamlık ile karakterize ettikleri imajını sık sık işlediler. Bu yapıların amacı ise, Batı uygarlığının Doğu karşısındaki üstünlüğünü ispatlamaktı.

Conrad'dan önce "kara kıta" Afrika mitini en çok işleyen İngiliz roman yazarı H. Rider Haggard olmuştur. Haggard *King Solomon's Mines* (1885), *She* (1887) ve *Allan Quatermain* (1887) adlı eserlerinde Afrika'nın geri kalmışlığını onun Mısır ve Orta Doğu'daki diğer uygarlıkların kazanımlarını kaybetmesi ve bu uygarlık havzalarıyla ilişkisini büsbütün kaybetmesi ile açıklar. Ve bundan dolayı Afrika'yı kayıp uygarlık olarak nitelendirir.

Sömürge yazarları için Afrika korkuların ve arzuların boy vermesine Hindistan'dan daha fazla elverişli bir yerdir. Afrika 'ilkel' ve çalılıklarla kaplı karanlık bir yerdir. Oysa Hindistan eski uygarlıklara ve antik kentlere ev sahipliği yapan bir ülkedir. H. Rider Haggard'ın *King Solomon's Mines* adlı eserinde çizilen Afrika portresi, Afrika'nın her türlü kanunsuzlukların yaşandığı, güvenlik sorunun üst düzeylerde olduğu, özellikle yer altı zenginlikleri olan bir yerdir. Haggard ve maceracı çağdaşlarının düşüncesine göre Afrika yönetilmek için değil, sömürülmek ve Afrikalıların sahip olmaya layık olmadıkları zenginliklerinin anavatana yani İngiltere'ye taşınması gereken bir yerdir. *King Solomon's Mines*'dan *A Bend in the River*'a kadar bütün Afrika romanlarında, sömürgeciliğin amacının her zaman para biriktirmek ve zenginlikleri sömürmek olduğu fark edilir.

İngiliz Edebiyatı ve Din

Edebiyatın dinin yerine konumlandırılmasına yönelik çalışmalara şiir örnek olarak gösterilebilir: Şiir yeniden, sanayi kapitalizminin yabancılaştırıcı etkilerinin giremediği nostaljik bir sığınaktı. Şiirin kendisi, Tanrı gibi, rasyonel sorgulamaya kapalıydı; kendi üstüne kapanmış, biricik varlığına gizemli varlığına el sürülmemiş bir nesneydi. Şiir, başka kelimelerle açıklamayan, kendisinden başka hiçbir dilde ifade edilemeyen şeydi: Her bir parçası, karmaşık organik bir bütünlük içinde bir diğerinin üzerine katlanıyordu ve bütünlüğü ihlal etmek küfür gibi bir şeydi. Dolayısıyla edebi metin işlevselci denebilecek bir şekilde kavranıyordu: Yani şiir her türlü sürtüşmeyi, düzensizliği ve çelişkiyi, muhtelif özelliklerinin simetrik işbirliği içinde ortadan kaldırıyordu. (Eagleton, 2008: 38)

Şiiri edebi türlerin en üstünü olarak değerlendiren Matthew Arnold'a göre, din, bilim ve felsefe yerini şiire terk edecektir. "Din, verili ve duygusal boyutu eklenmiş olan bir bilgiyi içerdiği için gerçekliği temsil edemez. Bilim ise salt gerçek olgulara odaklandığı için olguların insani ve duygusal boyutunu ihmal ettiğinden dolayı eksiktir. Felsefeye gelince, olgular arasında nedensellik ilişkisi, sınırlı ve sınırsız varlıklar hakkında akıl yürütmeye dayanan felsefe, yalnızca gölgeler, hayaller ve yanlış bilgi görüntülerinden ibaret değil midir? Bir gün o bilgilere güvendiğimiz ve onları ciddiye aldığımız için kendimize hayret edeceğiz. Onların ne denli içi boş bilgi yığınları olduğunu anladıkça, şiirin bize sunduğu "bilginin güzel ruhunu ve soluğunu" daha çok alkışlayacağız." (Arnold, 1973: 161-163) Arnold, şiire ve şiirin karşıtları olarak konumlandığı din, bilim ve felsefeye ve daha genel olarak kültüre ilişkin saptamalarında şiiri, kültürün taşıyıcısı olarak onların yerine ikame eder. Örneğin felsefe ile şiir arasında ayırım yaptığı gibi filozof ile şair arasında da ayırım yapan Arnold'a göre, filozofun dehası yeni düşünceler ortaya koymak iken, şair yeni düşünceler ortaya koymaktan çok, mevcut düşüncelerin bir sentezini yapar ve onları görünür kılar. Ancak Arnold, bu sosyal ve kültürel görevini an itibariyle yerine getirmek için gerekli olan olgunluğa ulaşamadığı bilincindedir. Tarihsel açıdan şiir, din ve felsefenin gerisinde ve gölgesinde kalmakla birlikte, gelecekte hem edebi bir tür hem de toplumsal konularada üstleneceği görevler açısından şiirin diğer edebi türlerden daha ayrıcalıklı olduğu kanısındadır. (Arnold, 1962)

Din konusu aynı zamanda İngiliz yönetimi altında bulunan Hindistan'da da hem İngiliz Parlamentosunun gündemindeki hem de İngiliz edebiyatının başa çıkmaya çalıştığı en önemli sorunlardan biriydi: Yani İngiliz Hristiyan misyonerlerinin Hindistan'da Hristiyanlığı yayma çabaları. İngiliz misyonerlerin amacı İngiliz sömürge yönetiminin ve varlığının kalıcı hale getirmek için İngiliz merkezi hükümetinden ahlaki ve dini çalışmalarına destek sağlamaktı. Onlara göre misyonerlik faaliyetleri hem imparatorluğun kendilerine yüklediği bir görev hem de karanlık ve cehalet içinde kalmış olan Hindistan halkına Hristiyanlığın "aydınlık mesajını" ulaştırarak onları bu dine kazandırmak olan ilahi sorumluluğun bir gereği olarak da desteklenmelerini sağlamaktı.

İngiliz Parlamentosu ise bu öneriye şiddetle karşı çıktı. Zira dini duyarlılığın son derece yüksek olduğu Hindistan'da doğrudan Hristiyanlığın propagandasını yapmak oldukça tehlikeli sonuçlara yol açarak ülkedeki İngiliz varlığının sonunu getirebilirdi. Bir başka açıdan da, misyonerlik ve Hristiyanlaştırma faaliyetleri, farklı din anlayışından dolayı kültürel ve siyasi birlikten yoksun olan kesimler, böyle bir girişim karşısında dinlerinin tehdit altında olduğu algısıyla ortak düşman belledikleri İngiliz Sömürge Yönetimine karşı bir dayanışmaya girebilir ve sonrasında sonuçları kestirilemeyen bir kaosa neden olabilirlerdi. Ayrıca, İngiltere'nin Hindistan'daki eğitim anlayışı, anavatandaki eğitim anlayışından temel olarak bir

yönüyle faklıydı: Buradaki Hıristiyanlaştırma faaliyetlerini kontrol altında tutmak. Çünkü İngiltere’de son derece kolay yürütülen bu faaliyetler, Hindistan’ın özellikle eğitilmiş kesimlerinin tepkisini çekmemesi olanaksızdı. Dolayısıyla Hindistan’da bundan kaçınılmalıydı. Bu düşünceyi savunanlar göre İngiltere böylelikle daha güçlü ve adaletli görünecektir. (Viswanathan, 2015: 73)

1813’ten sonra Hindistan’a henüz ulaşmaya başlayan misyonerlerin önemli bir endişesi; İngiliz Sömürge Yönetiminin Hindistan’da seküler bir eğitim yürütmekte oluşuydu. Bundan dolayı misyonerler edebiyat öğretimine cephe almaya başladılar. Misyonerler göre edebi metinlerin dini ve içerikten soyutlanıp seküler bir tarzda okutulması ile öğrencilerin manevi değerlerden yoksun bırakılması, tıpkı denizde yolunu bulamayan bir insanın suda boğulması gibi, onların başarısız olmasıyla sonuçlanacaktır. Bir diğer bakış açısına göre seküler eğitim, İngilizlerin ön yargıları olan “dinsiz” Hindu anlayışını ortadan kaldırdı ancak meydan gelen boşluğu dolduramadı. Bu durum bazı tehlikeleri beraberine getirmekteydi. (Viswanathan, 2015: 79)

İngiliz edebiyatının misyonerlik faaliyetlerinde ifadesini bulan Hıristiyanlığın yayılması çalışmalarının yerine konumlandırılması başka çevrelerden de tepki çekmiştir. Oryantalist Wilson Horace, Hindistan eğitim sisteminde yeni bir kast sisteminin öngörüldüğünü halbuki Sanskritçe eğitim yapan okullarda öğretilen İngilizce ile pek çok Sanskrit bilginin, İngilizceyi son derece iyi öğrendiğini hükümete sunulan ve İngilizceye çevrilen seçkin eserlerin bunun kanıtı olduğu ileri sürülmüştür. Bir diğer itiraz konusu da, sadece İngiliz edebiyatının desteklenmesinin Hint edebiyatı ile diğer yerli edebiyatları ve kültürleri itibarsızlaştırarak yok etme amacına matuf olduğu görüşüdür. Bentinck’in bu görüşüne Wilson ve diğer oryantalistlerden sert tepkiler gelmiştir. Bunlara göre fonların Oryantal dillerden alınıp İngilizce eğitim yapan kurumlara aktarılmasının nedeni klasik eğitimi tamamen bitirmektir.

Yerli edebiyatı yok ederek ve bütün kültürel birikimlerini ortadan kaldırarak, halkının tamamının aidiyet bağıyla bağlı oldukları, bütün düşüncelerinin ve söz varlığının kaynağı olan ülkelerini kendilerine yabancılaştırmalı, karakterlerini aşağılamalı ve hiçbir entelektüel canlılık emaresi bırakmayarak onları kabiliyetsiz ve aciz insanlar düzeyine getirmeliyiz. (Viswanathan, 2015: 42) 1835’te İngilizce Eğitim Yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, İngilizce, Hindistan eğitim sisteminin bir parçası haline geldi. Ayrıca hükümet tarafsızlık politikasını askıya aldı ve kültürel ve sosyal konularda doğrudan müdahil olduğunu göstermiş oldu. İngiliz edebiyatı artık araç olmanın ötesinde amaç olarak kendisini kabul ettirmiş oldu. (Viswanathan, 2015: 44)

Dini eğitimin eksikliğinin giderilemediği ve dini ilkelerin ışığından yoksun bir özgürlük ve iktidar anlayışına sahip olmanın Hintliler için kötü sonuçlara yol

açacağı; ahlaki açıdan doğru olmayan bir hükmün politik açıdan da doğru olmayacağı; Tanrı'nın bizi bir tek amaç için sadece bu inançsızlara İncil'i tanıtmak için Hindistan'a gönderdiği gibi pek çok kanıt öne sürülmüştür. (Viswanathan, 2015: 20)

Misyonerlerin dini eğitim verilmesi gerektiğine yönelik görüşlerine destek, hiç beklemedikleri bir yerden; İngiliz hükümetinin askeri kanadından geldi: Onlar, dini içerikten soyutlanmış bir eğitim tarzının Hintlileri hükümet karşıtı ve cüretkâr yapacağı yolunda duydukları endişeleri misyonerlerle paylaştıklarını ifade ettiler. Hıristiyanlık tarihsel olarak hükümetlere karşı darbencilik ideolojik bir aracı olmadığı, dış koşullardan çok kişinin iç dünyasını ıslah etmekle ilgili olduğunu söylerler.

Hıristiyanlık Hindistan'da sadece öğrenilen ve uygulanan bir bilgi olmayıp Hint edebiyatı ve diğer yerli edebiyatları da yerinden eden bir gelişme olarak algılandı.

Bilgi ile iktidar arasındaki ilişkiyi en iyi kavrayanlardan biri olan Warren Hastings, bilgiyi elinde tutan İngiltere ile bu bilginin konusu ve nesnesi olan Hindistan arasındaki ilişkiyi bilgi ve iktidar arasındaki ilişkinin bir örneğini sunmaktadır. Hastings bu bilgiyi 'objektif' bilgi olarak sunar. 'İnsanlığın ortak birikimi olan bilginin üretimi İngiliz dili çalışmalarına yeni bir sorumluluk yüklemiş; onun seyrini İngiliz dilinin betimsel olarak incelemenin ötesine geçerek Hintçe ve Sanskritçeyi itibarsızlaştırmak amacıyla hedef alan karşılaştırmalı bir şekilde bürünmüştür.

Bu tehlikeli girişimin olası olumsuz sonuçlarını göze alamayan İngiliz Parlamentosu, Hindistan'da dini tarafsızlık politikasının bir gereği olarak, uzun bir süre devam edecek olan misyonerlik faaliyetleri ile İncil'in eğitim ve öğretimini yasaklama kararı aldı. (Viswanathan, 2015: 36)

İngiliz edebiyatının, Hindistan'da önemli bir alternatif konum kazanması, İngiltere'ye Hindistan'daki sömürge varlığına çok hızlı bir disiplini kurumsallaştırma fırsatı sundu. Sömürge nüfusunun heterojen yapısı İngiltere'ye, kendi topraklarında yerleşik dini, sosyal ve siyasal kurumların ve homojen nüfus yapısının izin vermediği bazı deneyleri gerçekleştirme olanağı vermiştir. Misyonerler tarafından yapılan telkinlerin Hindistan halkı tarafından hükümetin küstahça müdahalesi olarak algılanması ve sert bir tepkiyle karşılanması üzerine İngiliz hükümeti Hindistan'da seküler eğitim politikalarını test etmek amacıyla yürürlüğe koydu.

Ayrıca Hindistan, İngiltere'de artık tedavülden kaldırılmış veya acımasız geleneklerle olan bağlarından ötürü, bastırılmış ve muhalefetle karşılaşmış olan laik eğitime dair görüşlerini test etme imkânı sunan bir laboratuvar görevi görmüştür. İngiltere'de seküler eğitimden vazgeçilmesinin ve dini içerikli eğitimin geçerli

hale gelmesi misyonerlerin laik eğitim sistemiyle Hindistan'da karşılaştıkları sert muhalefettir. Zira İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, sömürge kültürünün kendi kültüründen farklı olarak doğrudan kilise baskısından a oluşu- bazı uygulamalardan yoksun olmasından dolayı, Hindistan'ı test edilmiş görüşleri ve uygulamaları hayata geçirmek için uygun bir zemin sunmaktaydı. İngilizcenin Hindistan'da kültürel, sosyolojik, dini çağrışımlarından arınmış salt bir dil olarak çalışmalara konu olması, İngilizce eğitiminin de İngiltere'de seküler bir şekilde çalışılabileceğini göstermiştir.

İngiliz emperyal gücünün Hindistan'da başa çıkmak zorunda olduğu iki konu bulunmaktaydı. Bunlar İngiliz eğitim sisteminin Hindistan'da yerleştirilmesi ve misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Hindistan'da yaygınlaştırılması düşünülen eğitim sisteminin içeriği İngilizlerin Hindistan'daki varlığını pekiştirici nitelikte, fakat aynı zamanda liberal ve özgürlükçü fikirlerden özenle arındırılmış olmalıydı. İngilizler, Hindistan'da doğrudan Hıristiyanlık propagandası yapmaktan da kaçınmışlardır. Zira eğitim sistemin özgürlükçü düşünceleri barındırması kadar, ülkedeki Hindu ve Müslüman nüfusun aşırı tepkisiyle sonuçlanacak açıktan dini telkinler ve misyonerlik faaliyetlerinin de İngiliz emperyal varlığı için ciddi bir tehdit unsuru olduğu son derece iyi bilinen bir gerçektir. Sonunda çözüm olarak hem özgürlükçü olmayan hem de seküler bir eğitim ihtiyacına yanıt veren ve politik tartışmalardan uzak olduğu izlenimi veren İngiliz edebiyatında karar kılındı. Okutulmak üzere seçilen edebi metinler, özünde Hıristiyanlığın öğretileri olan ve Hindu değerlerle fazla sorunlu olmayan ahlaki içerikli konulardan oluşmaktaydı. Bu metinler arasında Shakesper'den , Addison'dan Bacon ve Locke'tan ve Adam Smith'ten alınan dini ve ahlaki öğütler bulmak mümkündür. bakıldığında bunların özünde Hıristiyanlık öğretileri olan ve edebi metinler ikisini de bünyesinde toplayan bir İngilizce Hint-doğu eserlerinin yerini alamadı, ancak onlardan farklı bir statüde ve hatta ayrı eğitim kurumlarında öğretilmeye başlandı. İngilizce aynı ortamda ve diğer dillerle birlikte okutulduğu durumlarda da, İngilizcenin öğretimi genel değil seçmeli olarak, yalnızca bu dersi almak isteyen öğrenciler arasından seçilen üst düzeyde akademik becerilere sahip üstün zekâlı çocuklarla öğrencilerle sınırlı tutuldu. Öğretimde esas olarak Latince ve Yunancanın öğretimine benzer bir 'klasik' bir yönteme uygulanmaktaydı. Bu uygulamanın altında yatan amaç, İngilizcenin diğer dillerden belirgin bir şekilde farklılaştırılarak ayrı ve ayrıcalıklı bir statüye sahip olduğu dolayısıyla bu ayrıcalığın İngilizceyi öğrenenler için de geçerli olduğu algısını oluşturmaktır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında birçok Hindu, kendi dinlerinin misyonerler tarafından aşağılanması ve İncilin okullarda okutulmasına ve öğretilmesine karşı çıktı. Evangelikler ahlaki öğretileri İngiliz Edebiyatı içinde dolaylı biçimde öğretmek bu sorunu aştılar. Gramer veya fonetik öğretimi yerine İngiliz edebiyatı ahlaki bir içerikle öğretildi ve öğrencilerden

İngiliz edebiyatı metinlerini evrensel ve her hangi bir sınırlı olmaksızın ‘gerçekleri’ ilettikleri üzerinde düşünmeleri istendi. Bu ahlaki öğretiler ve gerçekler Hıristiyanlık öğretilerine denk gelmekteydi. İngiliz edebiyatının gerçekteki rolü, doğrudan propaganda konusu olmayan din eğiminin yerini almış ve sömürgeciliğin destekçisi bir konumda bulunmuş olmasıdır.

Nihayetinde din tamamen teğet geçilerek Shakespeare, Milton gibi yazarlar aracılığıyla Hıristiyanlık propagandası ve yayılımı gerçekleştirildi. Dini eğitimin tepki çekme olasılığının neden olduğu endişe, İngiliz edebiyatının ve dolayısıyla İngiliz sömürge yönetiminin ve ulusunun üstünlüğünün sorunsuz bir şekilde kabul edildiği bir güven ve huzur iklimine yerini bıraktı. Daha da ileri bir aşamaya da geçildi: Artık konu sadece İngiliz edebiyatının üstünlüğünün kabul edilmesiyle sınırlı kalmayıp, onun karşısında Hint edebiyatının pervasızca aşağılanmasına, ahlaki kötülüklerin, hor görülen ve ikinci sınıf insan muamelesine tabi tutulan kadınların içinde bulunduğu sorunların başlıca sorumlusu olarak nitelenmesine kadar uzandı. İngiliz edebiyatın en bariz zaferlerinden biri bütün bu sürecin sonunda Batılı adamın en yüce bir insan olarak ortaya çıkması ve tescillenmesi oldu. İngiliz edebiyatının konumu hükümet nezdinde, Hıristiyanlığı misyonerlerden daha fazla hizmet ettiği kabul edilerek, misyonerlerin mali kaynak talebi dahi geri çevrildi.

İngiliz edebiyatının belirli amaçlar için eğitim konusu haline getirilmiş olmasının belirli sonuçları olmuştur. Buna göre, İngiliz edebiyatı ideal ahlaki değerlerin ve evrensel gerçeklerin ölçüsü olarak kabul edilmiş dolayısıyla İngilizlerin davranış biçimlerin ve ahlaki değerlerinin de evrensel değerler olarak bu modellere karşılık geldiği ve İngilizlerin bu değerlere sahip olarak en üstün ve mükemmel insanlar oldukları, öte yandan karşıtları olan Hinduların ve genel olarak tüm Doğu dünyasının da aşağı ve ikinci, üçüncü sınıf insanlar oldukları propagandası yapmaları sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla İngiliz edebiyatı gören Hindular, Hıristiyanlık değerlerini ve asıl amaç olarak da Hindistan halkının sorunsuz, doğal bir süreçle sömürgeleştirilmesi yolunda destek sağlamaktı. Bu açıdan sömürge ve emperyalistlerce işgal edilen birçok ülke için İngiliz edebiyatının sömürgecilik geçmişiyle işbirliği içinde görülür.

Hindistan’da uzun süre devam eden misyonerlik ve Hıristiyanlığın yaygınlaştırılması tartışmaları, Hindistan’da dinin propaganda konusu yapılmasının yasaklanması, ülkedeki İngiliz Sömürge Yönetiminin bir başka çözüme yerini bıraktı: İngiliz edebiyatının eğitim öğretim sistemine dahil edilmesi süreci başladı. Yasayla yıllık yüz bin rupiden az olmamak üzere bir bütçenin İngiliz edebiyatı çalışmaları ve Hindistan’ın yerli eğitimli halkının İngiliz edebiyatı çalışmaları konusunda teşvik edilmesi amacıyla tahsis edilmesi kararlaştırıldı. Thomas Babington Macaulay, bu uygulamanın başarıya ulaşacağından emin bir şekilde, İngiliz edebiyatı eğitiminden geçen bir yerlinin Milton’ın şiirine, Locke’un Metafiziğine, Newton’ın

Fiziğine aşına olan bir yerlinin sadece Arap ve Sanskrit edebiyatına hakim olan bir yerliyle kıyaslanamayacak kadar üşütün bir konumda bulunduğunu belirtir.² (Viswanathan, 2015: 38)

Dini ve ahlaki söylemler ve değer hükmü içermediği düşünülen edebiyat yepyeni bir fonksiyon ile ortaya çıktı. Edebiyatın bu yeni yorumu ve biçimi dini ve ahlaki öğretilerin eksikliğini sorun olarak algılamayan kimi çevrelere cazip gelse de, misyonerler ahlak ve dinden yoksun bir eğitim anlayışının İngiliz yönetimi de dahil bütün değerlerin sorgulanmasına yol açacağı uyarısında bulunmayı sürdürüyorlardı.

Edebiyatın müfredata girmesiyle birlikte, İncil'in öğretimi de edebiyat öğretimine benzer bir şekilde –konu, olay örgüsü, mekan, karakterler gibi- öğelere göre yeniden yapılandırıldı. Artık İngiliz edebiyatı İngiliz hükümetine memur alımından sanayi üretiminde ihtiyaç duyulan eleman alımına kadar hemen her alanda işgücü istihdamının ölçüsü olarak işlev görmeye başladı. Öte yandan sadece Hint edebiyatına hakim bir Hintlinin hiçbir şansı kalmamıştır. İşe alımlarda uygulanan başka yöntemler de mevcuttu: eğer Hindu aday dürüst olduğuna yetkilileri ikna etmeyi başarmışsa, önce işe alınır daha sonra eğitimden geçirilirdi, zira hükümetin kalifiye eleman gereksinimi had safhadaydı. Ancak misyonerlerin yine de itirazları yok değildi: Eğer hükümet için edebiyat Hıristiyanlığın yayılması için bir araç ise; edebiyat yerine niçin doğrudan Hıristiyanlığın kendisi öğretilmesin ki? Hükümetin bu soruya yanıtı sessiz kalıp ve amaçları doğrultusunda eylem planını sürdürmek olmuştur. Edebiyat dilin bir yansıması iken, Hindistan halkının algısında çalışkanlığın, başarının, güvenilir oluşun ve itaatın bir ifadesi olarak saygın bir konum elde etti. (Viswanathan, 2015: 93)

İngiltere ve Hindistan'da Eğitim

Zira edebiyat, sömürgeci tutumların oluşumunda son derece önemli bir role sahiptir ve imparatorluk dünyasındaki ve tarihindeki konumu estetik bir nesne olmasının çok daha ötesinde bir anlam taşır. Hindistan Eğitim Konseyi Başkanı Lord Macaulay, “Minute on Indian Education” (1835) tarihli yazısında İngiliz İmparatorluğunun eğitim yoluyla sömürgecilikini sürdürmesi konusunda şu görüşleri öne sürer: “ Biz sınırlı imkanlarımızla biz bu kadar halkı eğitemeyiz. Yapmamız gereken en iyi şey, yönettiğimiz insanlarla bizim aramızda iletişim kurabilecek bir sınıf ortaya çıkarmaktır. Renkleri ve tenleri Hindu, zevki, fikri, zihni ve ahlaki İngiliz olan bir sınıf. Bu sınıfa ülkenin konuşulan lehçelerini sadeleştirme, bu dilleri Batılı terimlerle zenginleştirme ve bilgiyi büyük kitlelere ulaştırma görevini

2 Gauri Viswanathan, *Masks of Conquest: Literary Study and British Rule in India*, Columbia University Press, 2015 [1989], s. 38

verebiliriz.” (Macaulay, 1965: 107-117)

İngiltere'nin Hindistan'da eğitime olan ilgisi nedeni, Hindistan halkının ahlaki açıdan sorunlu olmasından çok, Britanya İmparatorluğunun bu ülkedeki otoritesinin, yönetim kademesinin ve tüccarlarının seviyesinde görülen ahlaki yozlaşma olup imparatorluğun bekasına ve güvenliğine ilişkin endişelerin ortaya çıkmasıdır. Edmund Burke'ın ifadesiyle alınan tedbirler, yerli halkın Bengal'deki İngiliz vatan-daşlarına yönelik yanlışların ve saldırıların önüne geçerek güvenliğini sağlamaya yöneliktir. (Viswanathan, 2015: 27)

İngiliz edebiyatı eğitimi iç içe geçmiş iki biçimde sömürgeci iktidarın aracı olarak işlev görmüştür. Bunlardan birincisi yerel İngiliz ya da Britanyalıları kendilerini edebi metinler üzerinden evrensel değerlerin biricik temsilcileri ve taşıyıcıları olarak konumlandırmışlardır ve kolonileri kendilerinden aşağı yabani, barbar ve ilkel olarak tanımlamada bir araç olarak kullanmışlardır. Edebiyat öğretimi sadece imparatorlukta eğitimin bir parçası değil aynı zamanda etik, psikolojik ve politik mesajların empoze edildiği kurucu metinler olarak da işlev görmüşlerdir. Sözlü kaynaklar gibi yazılı edebiyat türleri sömürgeciler ve sömürülenler arasında değişim aracı olmuştur. Sömürgeleştirme ilk olarak sözlü hikâyelere, popüler fantezilere, antik kutsal kitaplara ve ilk gezi yazarlarının uzak diyarlarda yaşayanları barbar, vahşi, olarak betimlemelerine konu olan yazılı materyallerine dayanır. Sömürgeciliğin çok erken tarihlerinden itibaren öteki yerler ve insanlar hakkında İncil'den ve *Pilgrim's Progress* ten bilgi edinilmekteydi. Bunlarla birlikte Herodot'un vahşi insan ve topluluk betimlemeleri, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Marco Polo, Mandeville veya Hakluyt gibi gezginlerin eserlerinde ötekilere ilişkin yabani, barbar gibi betimlemelere dayanır. Avrupa'da çıkarılan her harita, sınıflama, kodlama Avrupa dışı bölgelere, insanlara ve kültürlere uyarlanmaya çalışılmıştır. Neredeyse bütün sömürge planları, yerlilerin geriliği ve genel olarak bağımsızlığa, eşitliğe ve zindeliğe elvermedikleri varsayımıyla başlıyor. Avrupa kültürünün belirgin özelliği her zaman değilse de, genellikle aynı anda hem kendi seçimlerini geçerli kılmak, hem de bu seçimleri uzaktaki sömürgeci bir anlayış ve egemenlikle savunmaktır.

Edebiyat başka yerler ve toplumlar konusunda araştırma yapma, ele geçirme ve işgalin psikolojik yönleri, ulusal gurur ve üstünlük iddialarının alt yapısını hazırlamıştır. Bundan ötürü İngiliz edebiyatı eğitiminin amacı sömürge yönetimi altındaki Hintlileri İngiliz devletine ve otoritesine karşı saygılı, itaatkar ve İngiliz çıkarlarını esas alan iyi memurlar olarak yetiştirmektir. Sömürgecilerin yönetilmesi ve asimile edilmesi süreci çatışmadan ziyade kısmen sömürge halklarının gönüllü katılımlarına, rızalarına ve işbirliğine dayandığından, İngiliz yönetimi salt askeri ve dini tedbirlere başvurmamış, bu ikisine göre daha işlevsel ve 'yan etkileri' ve tepkileri çok daha minimize edilebilen eğitimi yöntem olarak benimsemiştir. Hatta genel olarak eğitimin özelde İngiliz edebiyatı eğitiminin Hindistan'da yürürlüğe

konmasının temel amacının yönetsel kaygılar olduğu gerçeği gözden ırak tutulmamalıdır. Eğitim konusunun İngiliz hükümetinin bu denli ilgi odağı haline gelmesinin güvenlik eksenli iki temel nedeninden söz etmek olasıdır: Birincisi hükümetin ve devletin gereksinim duyduğu güvenilir memurlar ve insan kaynağı ikincisi ise bunların dışında kalan geniş kitlelerin hükümet için tehdit unsuru olmamaları için sınıflar arasındaki katı ayrıma dayanan kast sisteminin izdüşümü olan bir uygulamayı-herkesi bulunduğu toplumsal statüde sabit tutmaktır.

1835'te alınan bir kararla, İngilizce eğitiminden sorumlu olan Vali William Bentinck, İngilizce eğitimi Sanskritçe eğitim veren okulların ve medreselerin programından çıkarıp sadece İngilizce eğitim yapılan okulların müfredatına alarak onurlandırdı. Seküler eğitimin sonucu: Hristiyanlıktan soyutlanmış olan seküler eğitim Hint okullarında yerini alırken, eğitimin Hint halkının ön yargılarını, hurafelerini, yanlış düşüncelerini ve Hinduizm'e yönelik eleştirilerini de içerdiği ve olumlu sonuçlara yol açacağı ön görülmekteydi. Oysa Hinduizm eleştirisi, Hristiyanlığın da aşağılanmayasına neden oldu. Hintli aileler çocuklarının okullarda üst düzeyde bir eğitim gördüklerini kabul etmekle birlikte, ahlaki ve dini değerlerden yoksun yetişmelerinden şikâyetçi oldular. Ancak az sayıda olsa da yine de bazı aileler misyonerlere destek verdiler. İngiliz hükümeti de Hintlilerin tepkisini çekmediği sürece dini Hristiyanlık eğitime göz yummaktaydı; kuşku ve tepki çektikleri anda ise anında müdahale edeceklerdi. Hükümetin temel hareket noktası şu oldu: Eğitimin amacını ve içeriğini Hintlilerin anlamamasını sağlamak istiyorlardı. Bir başka ifadeyle onları henüz olgunluğa ulaşmamış, adeta çocuklar olarak kabul etmekte. Esasında sıkı birer İngiliz edebiyatı savunucuları olan Thomas Babington Macaulay ve onun kayınbiraderi olan C.E. Tavelyan 'a göre, yukarıdaki savı doğrularcasına, İngiliz yönetiminin amacı onları eğitmek değil tam aksine eğitmemektir. Hintlilerin zihinlerini esir alan prangaları çözmek değil; zaman içinde bu prangalardan kurtulmalarını sağlamaktır. (Viswanathan, 2015: 41) Hristiyanlığın yayılması çalışmalarını destekleyen İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Hristiyanlığı kendi çıkarları için kullanırken hükümet de laikliği bu doğrultuda kullanmaktaydı.

Hint edebiyatı ile Batı edebiyatını karşılaştıran ve eşitliği Batı edebiyatı lehine bozan misyoner Alexander Duff, esasında böyle bir karşılaştırmaya başından beri ısrarla karşı olduğunu zira klasik edebiyatın Batıda okunma ve algılanma biçiminin ilahi olmayıp edebi olduğunu, ancak Hindistan'da edebi eserin ilahi bir ürün olarak algılanmasını gerekçe gösterip Batı edebiyatının insan aklını esas almasından ötürü Hint edebiyatından üşütün olduğu savunur. Duff'a göre İngiliz edebiyatının Hint edebiyatıyla karşılaştırılması imkân dışıdır; çünkü birincisi –İngiliz edebiyatı-her alanda araştırmaya dayalı, salam hatasız bilgiyle donanmış, edebi, bilimseldir. Hint edebiyatı bu niteliklerden yoksun olduğu gibi, arkaiktir ve pratik bir değerden de

yoksundur. Bu konuda James Mill ve Hegel tarihsel kompozisyon ile entelektüel olgunluk arasında bir paralellik kurar ve uygarlıklar dünyasında yerini almayan yer almayan toplumların tarihlerinden bahsedilemeyeceğini öne sürerler. (Viswanathan, 2015: 110)

Seküler edebiyat konseptine dönüş sadece dini kimliğin reddiyle sınırlı değildir. Daha net bir şekilde kültürel değer anlayışını inanç ve doğmadan arındırarak kültürü dil, deneyim ve tarihin konusu haline getirmektedir.

İngiliz ve Hint edebiyatları arasındaki fark, Hıristiyanlık ve Hinduizm arasındaki fark denk düşer ki, bu da İngiliz edebiyatının entelektüel ve dilbilimsel açıdan daha üstün olarak ortaya çıkışını mümkün kılmıştır.

Seküler edebiyat anlayışı İngilizce eserlerin gücünü, meşruiyetini, İngiliz hükümetinin konumunu ve gücünü pekiştirmesine yol açmıştır.

İngiliz Edebiyatı ve Hint Edebiyatı

İngiliz sömürgeciliği yalnızca endüstriyel ve askeri güçle desteklenmemiş, aynı zamanda imparatorlukla birlikte İngilizlerin ahlaki kültürel ve ırksal açıdan da diğer uluslardan ve kültürlerden üstün olduğu propaganda konusu yapılmıştır. Edebiyat yalnızca sömürülen toplumların aşağı, yabancı şeklinde damgalanmalarına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda birer parçası oldukları toplumların sorgulanmamış gerçekliklerinin oluşumuna katkıda bulunur. Örneğin Hindistan için tasarılan eğitim sisteminde öğrencilere yalnızca İngiliz Edebiyatı değil, İngiliz ırkının yapısında bulunan üstünlük de öğretilmiştir. Eğitimde İngiliz edebiyatı önemli bir yere sahiptir. İngiliz edebiyatı öğretimi hem sömürgeci gücün kültürel ve ahlaki üstünlüğü hem de sömürgecilerin kültürünü değersizleştirilmesinin aracı olarak kullanılmıştır. İngilizce bilmek, iş imkanı bulmak ve kariyer yapmanın koşuluydu. Spivak, büyük klasik eserleri “İngiltere’nin, onun toplumsal misyonu, İngiltere’nin İngilizlere kültürel temsilinin çok önemli bir parçası olan sömürgecilike dikkat etmeden okumak eksiklik ve ciddi bir kusurdur” der.

Neredeyse bütün sömürge planları, yerlilerin geriliği ve genel olarak bağımsızlığa, eşitliğe ve zindeliğe elvermedikleri varsayımıyla başlar. Sömürgeciler kendi yazılı ve sözlü birimlerini bu bölgelere taşıırken, bu bölgelerin kültürel ürünlerine, yazılı ve sözlü birikimlerine kayıtsız kalmamışlardır. Çünkü sömürge yönetimi öncelikle kendilerine yardımcı olabilecek yerli bilgi kaynaklarına gereksinim duyarlar. Bir yere toprağa adını vermek, bu toprağı kullanmamak ve bunu metinsellik konusu yaparak pekiştirmek yönetmek demektir. Edebiyat, iletişim olanaklarının henüz çok sınırlı olduğu dönemlerde deniz aşırı yöreler ve bölgeler konusunda toplumsal algı oluşturulmasında önem taşır. Bunun önemi açıktır: Ele geçirilen topraklarda zamanla

yerleşme hakkı, gelecekleri konusundaki planlama, sömürülen topraklarının kendi kimliklerini, tarihlerini ve varlıklarını ortaya koyma ve kendileri tarafından, rıza yoluyla kendilerine dair algıların yerleşmesinde önemli bir paya sahiptir. Romanın imparatorluk merkezine ilişkin algının oluşturulmasında bir başka yön daha vardır. Sömürgeci edebiyatını evrensel iddiasıyla yüceltirken bu arada özellikle ele geçirilen topraklardaki edebiyatın bastırılmasında, göz ardı edilmesinde, varlık alanına çıkmasının önünde engel olma konusunda hem çok önemli, hem de bu ikisi arasındaki başlıca bağlantılardan biridir. Kültür ve onun bir parçası ve görünümünden biri olan edebiyat, zamanla ve genellikle saldırgan bir biçimde, ulusla ya da devletle birlikte anılmaya başlanır, bu duruma eşlik eden ve kültüre belli ölçüde içkin olan “yabancı düşmanlığı” “biz”i “onlar”dan (ötekilerden) farklılaştırır. Edebiyat ve edebiyatın türleri tarihsel deneyimin ürünüdürler. Ve bunun doğal sonucu olarak yazarlar da nihayetinde kendi toplumlarının tarihi içinde yer alırlar; o tarihle ve kendi toplumsal deneyimleriyle farklı düzeylerde şekillenme ve şekillendirilme ilişkisi içinde olurlar. Bu nokta, karşısındakilerin ötekileştirdiği ve yabani, vahşi gibi nitelemelerle kategorize edildiği düzeyin de başlangıcını oluşturur.

Bu amaçla İngiliz edebiyatı varlığını ortaya koymak ve bağımsızlığını sağlamlaştırmak üzere diğer edebiyat gelenekleriyle de mücadeleye koyuldu. İngiliz edebiyatı üstün edebiyat olarak öne çıkarılmakla kalmayıp aynı zamanda kötülüğün ve kötü ahlakın kaynağı olarak suçlanan Hint edebiyatı yol açtığı yozlaşmayı da ortadan kaldırmaya aday olduğu öne sürülerek onu yerinden ederek tek edebiyat türü olarak varlığını perçinlemeye çalıştı.. Bu nedenle 1820’lerden 1850’lere dek İngiliz edebiyatı Hindistan’da salt bir edebiyat olarak değil, Hint eğitim sisteminde dini ve ahlaki iyileştirme yolunda bir rol de üstlenmiş oldu. Sorun İngiliz Yönetimi altındaki Hindistan’da edebiyattan önce, Hintlilerin doğruyu yanlıştan ayırt etme kabiliyetinden ve kapasitesinden yoksun oluşlarıdır. Dolayısıyla onları Batılı bir eğitim düzeyine çıkarmak, öncelikle onların zihinlerinden anadillerinde üretilmiş olan değersiz[!] tortularından temizlemekle mümkün olur. Hintlileri yüksek ahlaki değerler ulaştırmak İngiliz edebiyatı için hem bir amaç hem de araç olmaktadır. Zira Batılı sanatsal ve edebi değerlere sahip olmakla için, onlara İngiltere’nin sanatını ve edebiyatını hem okutmak, hem de onların kendi edebiyatını ve sanatını barbarlık olarak nitelemesini ve aşağılamasını da gerektirir. Buna göre onların Fars etkisinden kurtarılıp antik prenslerinin barbarca görkemini aşağılamaları öğretilmeli ve Moğol yönetiminin altında boy gösteren zevkleri tümüyle yerinden ederek onları bu ülkeye[İngiltere] saygı duyarak bakmalarını, tıpkı genç öğrencilerin klasik Yunan topraklarına baktığı gibi [bu ülkeye] bakmalarını sağlanmalı. (The Original Herald, 1825: 587)

İngiliz edebiyatı İngiltere’de bir disiplin olarak 1871 gibi geç bir tarihte İngiltere’de henüz bir disiplin olarak adından söz ettirmeye başlayan İngiliz

edebiyatı Hindistan'da çok daha erken tarihlerde kurumsallaşmış ve üst sınıflara yükselmenin bir ön şartı ve aracı haline gelmişti. İngilizlere göre bu eğitim zeki, çalışkan Hintlilerin üst sınıflara tırmanmalarına fırsat sağlamasını onaylamalarına karşın, toplum geri kalan ve çoğunluğu oluşturan kesimlerinde İngilizleri hedef alan eleştirel bir tutum takınmadaki rolü üzerinde durulmaya başlandı. Sonuçta verilen bu İngiliz edebiyatı eğitiminin amacının Hintlilerin eğitim ve statülerini yükseltmek olmadığı, tam tersine herkesi bulunduğu konumda tutmak olduğu düşüncesi İngilizleri bir nebze rahatlattı. Örneğin Macaulay toplumların ve kanunların sadece bireylerin özel mutluluğunu arttırmaya katkı sunmaları konusunda bir işleve sahip olduklarını varsayıyordu. Macaulay'nin çabaları sonuç verdi ve İngilizce eğitiminde Hıristiyan değerleri ve ahlak sistemi yerine seküler bir sistemi öngörmüş ve bu da hükümete toplumda-Hindistan'da-onların tepkisini ve dini duyarlılığını zedelemekten tarafsız bir eğitim verme imkanı tanımıştır. Artık İngiliz edebiyatı eğitiminin yeni amacı, İngilizlere Hindistan'ın gelişimine katkıda buldukları için Hindistan halkında kendilerine karşı sevgi ve saygı uyandırmak; İngiliz ürünlerine yönelik tüketimi özendirmek, Avrupa dair malumatlarını ileriye taşımak olmuştur. Hindistan'da üniversiteler İngiliz sömürge yönetiminin gereksinim duyduğu işgücünü sağlamak üzere kurulmuştur. Her kesime yeterli sayıda İngilizce öğretmeni istihdam etmek mümkün olmadığı için sadece çok az sayıda Hintli tam bir İngilizce eğitim alabilmekte; onlar da İngilizce kitap ve metinleri çevirmek ve öğretmenlik yapmak gibi iki görevi birden üstlenmek zorunda kalyorlardı.

Sonuçta Hindistan'da yürürlüğe konulan eğitim sistemi kast sistemini derinleştirdi. Yükselmenin en iyi yolu sınıfları birbirlerinden ayırarak karışlarına fırsat vermeden eğitim vermek ve hükümet okullarında öğrenim görmelerini sağlamaktı. Yüksek sınıfa mensup olanlar hükümet tarafından açılan okullara, aşağı sınıflara mensup olanlar ise misyoner okullarına yönlendirilirdi. Müslümanlar ise İngiliz okullarına pek az ilgi göstermişlerdi.

İngiliz edebiyatın çalışmaları Hindistan'da gerektiği kadar eğitimle donanmış aslında içi boş bir sınıfın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hindistan'daki İngiliz yönetimindeki İngiliz dili ve edebiyatı eğitimi aynı zamanda gerçek veya olası tehditlere karşı bir güç dayanışmasını da temsil etmiştir.

İngiliz Edebiyatının Yükselişini Hazırlayan İç Koşullar

Başlangıcından itibaren İngiliz Edebiyatının iç kamuoyundaki amaçlarından biri, orta sınıf eğitmek olmuştur.

Orta sınıfın ihtiyaç duyduğu eğitim, onların ahlaki açıdan iyi olan karakterlerini değil, dar olan ufuklarını açmak, farklı bakış açılarını kazandırmaktır. (Baldick,

1983: 60) Arnold ile birlikte bir çok eğitimci de toplumun ve özelde çocukların eğitimi için uzun süre alan ve kuru bilgilerin ağırlıklı olarak öğretildiği eğitim programları yerine, Klasiklere de alternatif olmak üzere İngiliz edebiyatının eğitim programlarına alınması gerektiğini dile getirmiştir. Hedef kitle olarak üniversite eğitimi düşünmeyen ve buna imkan bulamayan öğrenciler seçilmiştir. (Baldick, 1983: 62)

XVII. Yüzyılda edebiyat belirli toplumsal değerlerin toplumda yerleşmesini, kurumlaşmasını ve daha geniş çevreler yayılmasını sağlayan bir araç işlevine sahipti. İngiltere’de 19.yüzyıla kadar eğitim, yalnızca Kilisenin bir uğraş alanı olarak algılanmaktaydı. Hatta 19.yüzyıl gibi dinin ve dini kurumların görece daha fazla aşındığı bir dönemde dahi Kilise eğitimde hala belirleyici rolü oynamaktaydı. Aristokrasi Kilisenin de üstünde bir tekel kurdu ve Kilise aristokrasinin altındaki yerini aldı ancak orta sınıf ve işçi sınıfları sistematik olarak bu imtiyazın dışında bırakıldılar. Klasik müfredat Kilisenin egemenliği altında sadece toplumsal liderlik için bir ön şart olarak kaldı. Kilise ve kültür arasındaki bu ittifak mevcut sosyal tabakalaşmayı doğrudan sağlamaştırdı; böylece klasik müfredat, kendi kanunlarını pekiştirmek için üst sınıfların eğitim aracı olurken, dini eğitim düşük sınıflara has olarak kaldı ve onların sosyal statülerinin devamına hizmet etmekle fonksiyonunu yerine getirmiş oldu. Çatışmalardan ve kısır çekişmelerden sonra XVIII. Yüzyılda maddi olarak gücü elinde bulundurmamakla birlikte kültürel açıdan zayıf ve eğitimsiz kalmış olan orta sınıfı aristokratik değerlerle ve sanatsal beğenilerle donatma, uygun davranışlar kazandırma ve genel anlamda bir standarda kavuşturma amacını gerçekleştirmenin en etkili yolu olarak edebiyat öne çıktı. Zira edebiyat toplumun yazılı ve sözlü kültürünün, estetik değerlerinin, toplumsal ve bireysel davranış kalıpları ile bireysel ve toplumsal düzlemde yaşamın hemen bütününe kuşatan bir çerçeve sunmaktaydı. Edebiyat eğitiminden geçenler sınıf atlarken, bu eğitimi alamayanlar kendinden düşük konumda olanlara bakıp utanır hale gelecek ve potansiyellerini harekete geçireceklerdir.

İngiltere’de XVIII. Yüzyılda köle ticaretinden ve imparatorluğun denizlerdeki hakim üstünlüğünden elde ettiği büyük sermaye birikimiyle birlikte, zamanın en büyük kapitalist sanayi devleti olma yolunda aratan bir hızla ilerlemekteydi. Bu ilerlemeye paralel olarak pazar ekonomisine dayalı yeni toplum ve insan ilişkileri geleneksel toprağa dayalı cemaat ilişkilerini ortadan kaldırıyor, insan hayatını ücretli bir köleliğe mahkûm ediyor, henüz oluşum halinde olan işçi sınıfını yabancılaşma sürecine sürüklüyor ve her türlü insani ve ahlaki değeri maddeye tahvil ediyordu. İşte böyle bir vasatta edebiyat endüstriyel kapitalizm tarafından İngiliz toplumundan yerinden edilmiş olan değerlerin tekrar konumlanabileceği ve olumlanabileceği bir imkân olarak ortaya çıkıyordu.

Newbolt Raporu

1866'da Prusya'nın askeri zaferlerinin Almanya'nın eğitim sisteminin başarıyla ilişkilendirilmesiyle başladı. Matthew Arnold da hazırladığı raporda Prusya ordusunda okuma yazma oranının %2 olduğunu, buna karşın İngiliz ordusunda bu oranın 57 olduğunu belirtiyordu. Bu durumdan gerekli dersi çıkaran hükümet asıl savaşın savaş meydanında dış düşmana karşı değil, içeride kültür ve eğitim konusunda verilmesi gerektiği sonucuna ulaştı ve "Alman okullarına" karşı yeni eğitim ve kültür politikaları ile mümkün olduğu sonucuna vardı ve bu doğrultuda kültürel politikalar geliştirilmeye başlandı. Çünkü Alman okulları, İngilizlere göre Alman okulları iş yaşamında ve savaş meydanında en güçlü rakiplerdi. Eğitimli bir insan daha iyi bir işçi, daha sağlam bir asker ve daha iyi bir vatandaş demektir. Bu durum savaştan önce kısmen anlaşılıymışsa da savaş tam anlamıyla öğretici olmuştur. (Baldick, 1983: 93)

Devam eden süreçte hükümet bir yıllık ateşkes boyunca, Fen bilimleri, Klasikler, Modern Diller ve İngilizce öğretimini araştırmak üzere dört komisyon kurar. Komisyonun başına da milliyetçi şair Henry Newbolt atanır. Kurulmasına öncülük ettiği İngiliz Derneği 1906'da amacını "İngilizcenin milli eğitimde temel unsur olarak kabul görmesini sağlamak" olarak tanımladı ve daha sonra 1917'de de devlet okullarına girişte İngilizce sınavında başarılı olma şartını getirdi. Devlet okullarından sonra I. A. Richards'ın öncülük ettiği İngilizce öğretimi çalışmalarına da öncülük etti. Matthew Arnold ve I. A. Richards için bu sınavlarda görev almak bir övünç vesilesi olmuştur. Newbolt raporunun iki önemli etkisi görülmüştür: Birincisi edebiyatın standardı olduğu ulusal bilinç ve gurur: İlk defa İngiliz ulusu kendi anadilleriyle ulusal övünçünü bir arada düşünmüş ve ikisini diğer uluslardan bağımsız olarak değerlendire olanağını bulmuştur. İkincisi hükümetin ve halkın eğitime olan ilgisinde bir artış meydana gelmiştir.

Edebiyat doktrini, üzerinde düşünmeye değer bir konu olmakla birlikte üniversitelerin bu konuya yeterince önem atfettiği söylenemez. Kısaca; İngiltere hastadır ve İngiliz edebiyatı onu kurtarmalıdır. Kiliseler (anladığım kadarıyla) çökmüş, toplumsal sorunlara çare bulunamamaktadır, dolayısıyla görev İngiliz edebiyatına düşmektedir: Bence bizi eğlendirmek ve eğitmek, fakat aynı zamanda ve her şeyden önce ruhlarımızı kurtarmak ve ülkeyi ıslah etmek... edebiyat, bu reformculara göre her yerde kutsal bir ayın, kutsal bir ilaç ve görünüme bakılırsa başvurulacak yegane kutsal çaredir. (Gordon, 1946: 20) Bir ulsun edebi geleneği, o ulusun fertlerinin zihinsel yapılarının ne denli bir parçası ise, o ulus o denli birlik ruhu içinde ve yaşam tarzı o denli homojen olur. Bir ulusu içeriden bölen ekonomik farklılıklardan çok kültürel farklılıklarıdır. (Dover, 1928: 222)

I.A. Richards, Birinci dünya savaşının sonunda ve sonrasında, halkın durumunu yakından gözlemlerken kendisini en çok etkileyen husus, insanların kendi

rızalarıyla propagandanın aldatıcı söylemlerine maruz kaldıklarını fark etti. Savaş dönemindeki propaganda dilinin, sözcük seçiminin nasıl yönlendirildiğini yakından görme fırsatı bulmuştu. Savaş döneminde sözcükler sıradan bir aldatma aracına dönüşmüştür. (Ogden and Richards, 1923: 17) Richards bu durumun tehlikesine karşı insanları bilinçlendirmeye ve korumaya çalışır. Ona göre gelenekler zayıflamakta, ahlaki otoriteler artık inanca dayanmamakta ve ahlaki yaptırımlar eski gücünü yitirmektedir. Yeni dönemin ruhuna uygun olarak uzlaşılara dayalı yeni bir düzen ortaya konmalıdır. Arnold gibi Richards da çareyi en başta şiire sığınmakta bulur. Richards ayrıca halkın benimsediği doğrular ile aklın kabul ettiği doğrular arasında ayırım yapar ve ikincisinden yana bir tutum sergiler. Eleştirmenin çok önemli toplumsal bir görevi ifa ettiğini; yerleşik kuralların ve toplumsal eğilimlerin değil aklın mükemmel bulunduğu kuralların eleştirmenler tarafından savunulduğunu, bundan dolayı toplumla ters düştiklerinde saldırıya maruz kaldıklarını belirtir.

Richards tıpkı Arnold gibi, gelişen kitle iletişim araçlarının ve popüler kültürün toplumu yanlış bilgi bombardımanına maruz bıraktığını, toplumun yeterince donanımlı olmamasının onu yönlendirmeye açık hale getirdiğini düşünerek yeni bir değer teorisine gereksinim olduğu düşüncesindedir. Bun yeni değer sisteminin öncülüğünü ve bekçiliğini yapanların eleştirmenler başta olmak üzere şairler ve diğer edebi şahsiyetlerdir. Eleştirmenin toplumda doktor ile eşdeğerdir: Doktorun biyolojik hastalıklarla ilgilenmesi gibi eleştirmen de zihinsel ve ruhsal estetik yarğılarımızı düzene koyar. Öte yandan şiir de bizi ruhsal ve biyolojik hastalıklardan korur. “Ancak şiire tam olarak nüfuz etmekle içimizdeki kötülüklerden kurtulabiliriz. (Arnold, 1962: 235) Matthew Arnold ile birlikte birçok eğitimci toplumun ve özelde çocukların eğitimi için uzun süre alan ve ezbere dayalı kuru bilgilerin ağırlıklı olarak öğretildiği eğitim programları yerine, Klasiklere de alternatif olmak üzere İngiliz edebiyatının eğitim programlarına dâhil edilmesinin gerekliliği üzerine hemfikir olmuştur. Hedef kitle olarak özellikle üniversite eğitimini almayı düşünmeyen veya buna imkânı olmayan adaylar seçilmiştir. Diğer taraftan İngiliz edebiyatı toplumsal dayanışmanın ortak paydalarından biri olan kurucu metin görevini yerine getirebilecektir. Orta sınıfın İngiliz edebiyatı eğitiminden geçmesi, onları daha çok öğrenmeye, öğrendikçe daha iyi ve değerli birer vatandaş olmaya, zihinsel ve duygusal açıdan daha gelişmiş bireyler olmaya teşvik edeceği öngörülmekteydi. Ayrıca bu eğitim sayesinde orta sınıf üzerinde egemenlik kurmak da mümkün olabilecekti. Bunun yanında dönemin politik koşulları açıdan da Avrupa’da her an patlamaya hazır bir bomba kadar tehlikeli olabilen ve öğrenciler, dünyadaki en asil eğitim olan edebiyat eğitimi sayesinde, sakin, sorumlu ve akli başında bireyler olarak yetişmeleri sağlanabilirdi. Charles Kingsley’e göre İngiliz edebiyatı ulusun daimi ruhunu en iyi şekilde yansıtır. Ulusun varlığından ayrı düşünülmeyen İngiliz edebiyatının yayıldığı her yere İngiliz erdemi ve İngiliz özgürlüğü ulaşır.

Ancak, İngiliz edebiyatı eğitiminin kadınlar için öngördüğü vizyon, onları özgürleştirmek sınıf atlamalarına imkan ve fırsat sunmak değil, aksine onları bulunduğu statüde sabit tutmak, kadınlar için neredeyse geleceğe ait tek seçenek olarak evliliğe hazırlanmalarını sağlamak; yapabilecekleri işleri yapmalarına zemin hazırlamak diğer işlerde ve toplumun uygun bulmadığı konularda onları kısıtlamak. (Baldick, 1983: 69)

Edebiyat ve Filoloji

İngiliz edebiyatı, bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkabilmesi için yakın alanlardan da ayrı olduğunu kanıtlamak durumundaydı. Oxford'da İngiliz edebiyatı eğitiminin öncülüğünü yapan John c. Collins, edebiyat eleştirisini filoloji ile karşılaştırır ve edebiyat eleştirisinin bizi ırkımızın aristokratları ile buluştururken; filolojinin en düşük zeka düzeyine sahip yazarları öne çıkardığını öne sürer. Ona göre filoloji edebiyattan ayrılmalı ve bilimler arasındaki yerini almalıdır.

Birinci dünya savaşı ile birlikte ulusal bilincin ve gururun yükselmesi, beraberrinde getirdiği öfkeli kültürel miras, İngiliz edebiyatının merkezi bir disiplin olarak ortaya çıkmasını sağladı. İngiliz edebiyatının bir amacı da, klasiklerin aksine sınıf ve kültür farkını ortadan kaldırmaya çalışmasıdır. Bunun için sınıf farklılıklarını belirsizleştirerek toplumsal dayanışmayı sağlar. Yine Richards'a göre bilgi ve inancın birbirine çok yakın olması ve iç içe geçmesiyle zihinsel sapmalar baş gösterir ve kişi gerçeklikten uzaklaşır.

İngiliz edebiyatı çatısı altında eleştirinin sorgulanmasına yol açan bir 'muhalefet' hareketi baş göstermiştir: Burada temel konu 'Büyük Edebiyat' diye nitelenene İngiliz edebiyatına verilen bu payeyi sorgulamak ve İngilizlik nosyonunu içerik ve yöntem birlikteliğiyle düşünmektir. Edebiyatı naif, zararsız, eğlenceli bir uğraş olarak niteleyenlere göre edebiyatın ideoloji ile bir ilgisinin olmadığı gibi, ideoloji yapay ve geçici bir durum, edebiyat ise doğal ve kalıcı bir durumdur. (Williams, 1976: 11-12)

John Dryden *Of Dramatic Poesy* adlı eserinde (1668), amacının haksız bir şekilde Fransız yazarlarını İngiliz yazarlarına tercih etmek suretiyle yapılan haksızlığa karşısında İngiliz yazarlarının onurunu kurtarmak olduğunu ve aynı zamanda İngiliz Donanmasının zaferini eleştirenlere cevap niteliğinde bir eserdir. Wordsworth ise edebiyata yönelik ilginin politik düzeyde olmasına karşı çıkar ve okurlarda edebi dile yönelik olumlu, 'demokratik' bir tutum ortaya koymaya çalışır. (Baldick, 1983: 1) Yazarlar ve şairlere ilişkin ufuk açıcı değerlendirmelerinin yanı sıra Matthew Arnold, özellikle edebiyat ve edebiyat eleştirisini, sınırlı çevrelere özgü teorik bağlamdan çıkararak edebiyatın sosyal misyonunu yeniden tanımlamış

ve sorgulanmasına neden oluŖtur. Ŗiiri edebi tŖrlerin en ŖstŖnŖ olarak değerlendiren Matthew Arnold'a gŖre, din, bilim ve felsefe yerini Ŗiire terk edecektir. "Din, verili ve duygusal boyutu eklenmiŖ olan bir bilgiyi içerdiği için gerçekliği temsil edemez. Bilim ise salt gerçek olgulara odaklandığı için olguların insani ve duygusal boyutunu ihmal ettiğinden dolayı eksiktir. Felsefeye gelince, olgular arasında nedensellik iliŖkisi, sınırlı ve sınırsız varlıklar hakkında akıl yŖrŖtmeye dayanan felsefe, yalnızca gŖlgeler, hayaller ve yanlış bilgi gŖrŖntŖlerinden ibaret değil midir? Bir gŖn o bilgilere gŖvendięimiz ve onları ciddiye aldığımız için kendimize hayret edeceğiz. Onların ne denli içi boŖ bilgi yığınları olduğunu anladıkça, Ŗiirin bize sunduğu "bilginin gŖzel ruhunu ve soluğunu" daha çok alkıŖlayacaęız." (Arnold, 1973: 161-162)

Sonuç

Edebiyatı politikadan ve gŖndelik sorunlardan soyutlamak her Ŗeyden Ŗnce onun varoluŖ nedenini ve kurumsal konumunu Ŗnemsiz hale getirmekle eŖ anlamlıdır. GŖnŖmŖzde edebiyat hŖmanizmden bir kopma sŖrecini yaŖarken Ŗte yanda salt bir sosyolojik Ŗge dŖzeyine indirgenmeye direnmektedir. Edebiyat, tarihin ve tarihsel olayların toplumsal ve bireysel yansımalarına tercŖman olarak bir baŖka açıdan da tarihin tamamlayıcı bir Ŗgesi olarak iŖlev gŖrmŖŖtir. İngiliz edebiyatının geliŖiminde de gŖrŖldŖęŖ Ŗzere edebiyatın toplumsal ve gendelik uęraŖların dıŖında Ŗzerk bir alan olarak soyutlanması bir yana, tam aksine, Avrupa'nın yayılcılığına doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunmuŖ, imparatorluk faaliyetlerini desteklemiŖ olması onun tarihten ve toplumdan koparılmasının olası olmadığına ortaya koymaktadır. İngiliz edebiyatı Ŗnce Hindistan'da misyonerlik faaliyetlerinin yerini almıŖ, daha sonra eğitiminin hayati bir parçası olarak kendisini kabul ettirmiŖ ve nihayet Hint ve diğer doğulu ve yerli edebiyatları itibarsızlaŖtırarak tek alternatif olma niteliğini kazanmıŖtır. BŖylece ŖstŖn edebiyat olarak algılanmakla kalmayıp, bu edebiyatın ardındaki İngiliz ulusunun da ŖstŖn ve benzersiz bir ırk olduğu savını dayatmıŖtır.

KAYNAKÇA

- ARNOLD, Matthew. (1962). CPW, III, *Lectures and Essays in Criticism*. (1960) *The Complete Works of Matthew Arnold*. Ed. R.H. Super, 11 Vols. Ann Arbor. Michigan. (1973). *English Literature and Irish Politics*.
- BALDICK, Chris. (1983). *The Social Mission of English Criticism: 1848-1932*. Clarendon Press Oxford.
- BRANTLINGER, Patrick. (2009). *Victorian Literature and Postcolonial Literature*. Edinburgh University Press.
- EAGLETON, Terry. (2008). *Literary Theory: An Introduction*, University of Minnesota Press.
- GARDINER, Michael. (2012). *The Return of England in English Literature*. Palgrave Macmillan.
- GORDON, G.S.(1946). *The Discipline of Letters, and Other Essays*. Oxford.
- HOBSON, J.A.(1972). *Imperialism: A Study*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- JAFFE, Audrey. (2002). Modern and Postmodern Theories of Prose Fiction. *A Companion to The Victorian Novel*. (ed.) Patrick Brantlinger ve William B. Thesing. Blackwell.
- MACAULY, Thomas Babington. (1965). Minute on Indian Education. (1835) *Selections from Educational Records*.
Part I. (1781-1839). Edited by H. Sharp. Calcutta: Superintendent. Government Printing, Reprint. Delhi: National Archives of India.
- O'CONNOR, Ulrick. (ed.). (1998). *The James We Know*. (Cork: Mercier Press, 1967). Stephen Regan. (ed.).*The Eagleton Reader*. Blackwell. 1998.
- OGDEN, C.K. and RICHARDS, I. A. (1923). *The Meaning of Meaning*.
- PARRINDER, Patrick. (1977). *Authors and Authority: A Study of English Literary Criticism and Its Relation to Culture: 1750-1900*.
- REGAN, Stephen. (ed.). (1998). *The Eagleton Reader*. Blackwell.
- RICHARDS, I. A.. (1926). *Science and Poetry*. Londra.
- SAID, Edward W. (1994). *Culture and Imperialism*. Vintage.
- The Original Herald. (1825). *Vol. 56*. No. 16-April.
- VISWANATHAN, Gauri. (2015). *Masks of Conquest: Literary Study and British Rule in India*. Columbia UP. Preface to the Twenty-fifth Anniversary Edition of, *Masks of Conquest: Literary Study and British Rule in India*.
- WILLIAMS, Raymond. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. 1976.
- WILSON J. Dover. (ed.) *The Schools of England: A Study in Renaissance*. 1928